

19. Шляхи вирішення проблеми доларизації української економіки в умовах розширення присутності іноземних банків [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.niss.gov.ua/Monitor/March/01.htm.

20. Сугоняко О. Експансія іноземного капіталу: пошук міри // Урядовий кур'єр, № 121 (3286) від 4.07.2006 р. http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=40890702.

21. Новий курс: реформи в Україні. 2010—2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. — К.: НВЦ НБУВ, 2010. — 232 с.

22. Chorafas D. N. New Regulation of the Financial Industry // Dimitris N. Chorafas. — Macmillan, 2000. — 275 p.

23. Maurer M. C. Foreign bank entry, institutional development and credit access: firm-level evidence from 22 transition countries // M. Maurer. — Bern: Swiss National Bank. — 2008.

Стаття надійшла до редакції: 14.01.2011 р.

УДК 336.71

А. В. Конопатська, канд. екон. наук, доц.,
доцент кафедри менеджменту банківської діяльності
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

УДОСКОНАЛЕННЯ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ ТА РЕГУЛЮВАННЯ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ НА РІВНІ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. У статті розглядаються основні заходи НБУ щодо регулювання кредитної діяльності банків. Аналізується роль кредитних операцій банків України у процесі активізації банківського бізнесу.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: кредитування, фінансова криза, кредитний портфель, проблемні кредити.

АННОТАЦИЯ. В статье рассматриваются основные мероприятия НБУ по регулированию кредитной деятельности банков. Анализируется роль кредитных операций банков Украины в процессе активизации банковского бизнеса.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: кредитование, финансовый кризис, кредитный портфель, проблемные кредиты.

ABSTRACT. In the article the main activities of NBU in the credit activities of banks are considered. Also the role of credit operations of the Ukrainian banks is analyzed in the process of banking business.

KEY WORDS: crediting, financial crisis, a credit portfolio, problem credits.

В сучасних умовах необхідність реформування регуляторних і наглядових функцій державних структур у фінансово-кредитній сфері є незаперечною. Стагнація процесу кредитування свідчить

про недостатню комплексність та ефективність політики щодо подолання наслідків фінансової кризи в Україні.

Відповідно до Закону України «Про банки та банківську діяльність» [1], для забезпечення належного рівня ліквідності, збільшення кредитування економіки та підтримки банків проводиться гнучка політика рефінансування з вдосконаленням відповідних механізмів, що дає змогу банкам покривати неочікувані тимчасові розриви ліквідності та вчасно виконувати свої зобов'язання з обслуговування рахунків клієнтів, знижування облікової ставки, визначення та реалізація порядку рекапіталізації банків за участю держави та ін.

Національний банк України, використовуючи нормативні та корегуючі методи регулювання банківської діяльності, намагається адекватно реагувати на дестабілізаційні процеси, які пов'язані з кризовими явищами. До таких загальних заходів можливо віднести: запровадження мораторію на дострокове зняття депозитів, підвищення суми гарантування вкладів фізичних осіб, оперативне регулювання валютних операцій банків, використання інституції тимчасової адміністрації та ін. Відповідно до постанов НБУ «Про окремі питання діяльності банків» [2] та «Спеціальний порядок здійснення заходів щодо фінансового оздоровлення банків» [3], банкам змінено вимоги розрахунку регулятивного капіталу, надані рекомендації щодо здійснення реструктуризації заборгованості, змінені умови виконання окремих економічних нормативів, надано право тимчасовим адміністраторам знижувати вартість статутного капіталу банку у випадку перевищення розміру зареєстрованого статутного капіталу над розміром регулятивного капіталу тощо.

19 листопада 2009 р. Президентом підписано Закон України «Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи» № 1533-VI від 23.06.09 р. [4].

Законом урегульовано питання:

- реструктуризації кредитної заборгованості (підлягають кредити розміром до 1 млн грн, а сума платежів після реструктуризації за кредитом не повинна перевищувати 35 % доходу позичальника);
- порядку надання кредитів у іноземній валюті (забороняється для фізичних осіб за винятком кредитів на лікування та освіту; та взагалі — надання таких кредитів тільки у безготівковій формі);
- формування банками у повному обсязі резервів під кредитні операції за рахунок валових витрат.

Комерційним банкам надано права проводити за погодженням із кожним позичальником у термін до 31 грудня 2010 року реструктуризацію заборгованості за кредитами позичальників — фізичних осіб.

Реструктуризація розповсюджується на:

- 1) кредити, надані комерційними банками до 1 жовтня 2008 року;
- 2) кредити, номінальна сума яких не перевищує 1 млн грн, у тому числі деноміновані в іноземній валюті за офіційним курсом Національного банку України на 1 жовтня 2008 року.

При іпотечному кредитуванні реструктуризації підлягають тільки кредити під заставу житлової нерухомості, яка є єдиним помешканням позичальника та його сім'ї.

Реструктуризація здійснюється шляхом:

- 1) надання позичальникам відстрочки сплати суми основного боргу за кредитними договорами на термін не більше двох років;
- 2) продовження терміну кредитних договорів з урахуванням обмежень, що діють у комерційних банках, та обставин щодо фінансового стану, в яких знаходяться позичальники;
- 3) зміни механізму нарахування відсотків таким чином, щоб частина щомісячних платежів з обслуговування кредитів не перевищувала 35 % сукупного місячного доходу сім'ї.

За реструктуризованими згідно із цією частиною кредитними договорами комерційні банки мають звільнити позичальників від сплати будь-яких штрафних санкцій за несвоєчасне виконання умов кредитних договорів, що виникли до дати такої реструктуризації.

Важливим кроком, який дозволить банкам активізувати процес кредитування, є прийняття НБУ Постанови «Про стимулювання кредитування економіки України» [5]. Відповідно до неї було затверджено Тимчасовий порядок урахування банками вартості забезпечення у вигляді безвідкличних безумовних гарантій банків під час формування резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями.

У документі зазначено, що банкам дозволяється до 31.12.2011 р. під час визначення чистого кредитного ризику для розрахунку резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями:

✓ ураховувати відповідно до Тимчасового порядку 100 % вартості забезпечення у вигляді безвідкличних безумовних гарантій банків із рейтингом не нижче ніж «інвестиційний клас» згідно з міжнародною шкалою, який підтверджено в бюлетені та розміщено на офіційному сайті однієї з провідних світових рейтингових компаній (Fitch IBCA, Moody's, Standard & Poors), за кредитними операціями, класифікованими як «сумнівні» та «безнадійні»;

✓ приймати забезпечення у вигляді майнових прав на нерухоме майно, що належить до житлового фонду, за якими після 01.10.2008 закінчився дворічний термін урахування, установлений Положенням про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 06.07.2000 № 279, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 03.08.2000 за № 474/4695.

За кредитами, наданими позичальникам-товаровиробникам, стан обслуговування заборгованості за якими визначений як «добрий» і умовами кредитних договорів з якими строк погашення основного боргу та/або відсотків/комісій установлено не рідше одного разу на квартал:

✓ не враховувати наявність збитків під час здійснення оцінки фінансового стану;

✓ приймати під час визначення чистого кредитного ризику для розрахунку резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями вартість забезпечення у вигляді іншого нерухомого майна з такими коефіцієнтами залежно від категорії кредитної операції:

- стандартна — 80 %;
- під контролем — 70 %;
- субстандартна — 60 %;

✓ застосовувати коефіцієнт ризику в розмірі 50 % під час розрахунку нормативу адекватності регулятивного капіталу/ платоспроможності (H2);

✓ не здійснювати коригування розміру регулятивного капіталу банку на суму перевищення загальної суми операцій, що здійснені стосовно одного контрагента, над нормативним значенням нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (H7), установленим Національним банком України, якщо таке перевищення пов'язане з наданням кредитів товаровиробникам і становить не більше п'яти процентних пунктів.

Також банкам рекомендовано:

✓ під час надання кредитів позичальникам-товаровиробникам визначати рівень плати за кредитами, виходячи з розміру облікової ставки Національного банку України, підвищеної не більше ніж на 5 п. п. залежно від рівня ліквідності наданого забезпечення;

✓ кошти, вивільнені внаслідок застосування заходів, передбачених постановою, спрямовувати виключно на кредитування позичальників-товаровиробників.

Поліпшення макроекономічної ситуації та заходи, вжиті НБУ, мали позитивний вплив на стан банківської системи України і сприяли створенню необхідних передумов для відновлення кредитування економіки. Нині в Україні спостерігається економічне зростання (ВВП за 1 квартал 2010 р. збільшився на 4,8 %; за 5 місяців — на 6,1 %). Міжнародний валютний фонд прогнозує зростання ВВП України на 3,7 % у 2010 році та на 4,1 % — у 2011 році.

Кредити, надані нефінансовим корпораціям депозитними корпораціями (банками), на кінець жовтня 2010 року становили 494 млрд грн, а темп їх приросту становив 7,6 % у річному обчисленні порівняно з 6,7 % на кінець вересня. Темп приросту кредитів у сільське господарство становив — 6,4 % у річному обчисленні, темпи приросту кредитів у промисловість та будівництво становили відповідно 16,1 % та 8,4 % у річному обчисленні. Темпи приросту кредитів зі строком погашення до 1 року становили — 1,1 % у річному обчисленні, зі строком погашення від 1 року до 5 років та зі строком погашення більше 5 років становили відповідно 11,2 % та 28,7 % [6].

Створення резервів на покриття ймовірних втрат за кредитними операціями являє собою спосіб зниження ступеня ризику. З метою підвищення надійності та стабільності банківської системи, захисту інтересів кредиторів і вкладників банків Національним банком України установлюється порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків [7].

Банки зобов'язані створювати та формувати резерви для відшкодування можливих втрат на повний розмір чистого кредитного ризику за основним боргом, зваженого на відповідний коефіцієнт резервування, за всіма видами кредитних операцій у національній та іноземних валютах.

На сьогодні найбільшою загрозою для банківської системи України є значне зростання обсягів проблемних кредитів (у 12 разів, вони сягнули 77,3 млрд грн, а частка в кредитному портфелі збільшилася з 1,4 до 10,7 %). Це є свідченням високих ризиків у банківській системі та зумовлює значні відрахування в резерви на покриття збитків за активними операціями. Відношення резервів до активів зросло з 3,3 до 12,6 %.

Зростання обсягів проблемних кредитів стало причиною зниження рівня ліквідності внаслідок неповернення кредитів, зростання збитків через значні обсяги формування резервів і збільшення кількості неплатоспроможних установ, послаблення інвестиційної привабливості.

Значні обсяги проблемних кредитів стримують кредитування банками економіки та населення. За даними міжнародного рейтингового агентства Moody's на кінець 2009 року в Україні простроченими були 18 % іпотечних позик у гривнях та 27 % — в іноземних валютах. Насторожує значний обсяг реструктуризованих кредитів. За прогнозами, знадобиться ще 2—3 роки для вирішення проблеми «поганих» кредитів, але існує ризик, що реструктуризовані кредити із часом можуть стати неповернутими позиками, а це призведе до виникнення нових проблем у банках.

Величезні збитки, яких зазнала банківська система України, свідчать про нагальну необхідність удосконалення методик формування резервів, котрі б враховували не лише поточні, а й довгострокові очікувані витрати [8, с. 30].

Динамічне резервування по суті є буфером резервів, який має амортизувати кредитні шоки. У період «кредитного буму» банки мають здійснювати додаткові відрахування в резерви, а під час скорочення кредитної діяльності — знижувати рівень відрахувань у резерви і тим самим зменшувати навантаження на фінансовий результат у період фінансових криз.

Динамічне резервування передбачає зменшення коливань сукупного рівня резервів у період кредитного циклу, на відміну від діючого нині підходу до формування резервів, визначеного Положенням «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків», затвердженим постановою Правління НБУ від 06.07.2000 р. № 279, коли витрати на формування резерву скорочуються в період експансії і збільшуються за умови зменшення обсягів кредитування. Крім того, динамічне резервування передбачає зниження волатильності фінансового результату банків, який залежить від величини сформованих резервів.

Загальні рекомендації щодо вдосконалення механізму регулювання кредитної діяльності банків у кризових умовах та в посткризовий період мають містити наступні пункти:

- 1) у період кризи необхідно підвищувати якість та ускладнювати методичні підходи управління якістю кредитного портфеля, що використовуються у вітчизняних банках. Система управління кредитними ризиками повинна стати інтегрованою системою взаємопов'язаних блоків, які надають управлінську інформацію з метою прийняття рішень, пов'язаних із ризиком. Важливу роль в оцінці ризиків може відігравати методологія стрес-тестування,

яка дає змогу оцінювати вартість кредитного портфеля в умовах рецесії чи кризи [9, с. 54];

2) проводити реструктуризацію проблемних кредитів за єдиними для всіх банків правилами, розробленими НБУ, під контролем центрального банку та за його підтримки. При цьому важливо враховувати специфіку і пріоритети кожного з таких кредитів: за категорією позичальників (фізичні, юридичні особи), за цільовим призначенням (іпотечні, автокредити, кредити підприємцям, споживчі, корпоративні кредити, міжбанківські позички); за видом валюти (національна, іноземна); за ступенем проблемності (стандартні, під контролем, субстандартні, сумнівні, безнадійні); за строками погашення тощо;

3) запровадити контроль за максимальним розміром оплати процедури реструктуризації та обмеження на встановлення нових вимог до забезпечення за кредитом (переоцінки заставного майна, вимоги додаткового забезпечення тощо). Збитки, пов'язані з реструктуризацією, обов'язково повинні розподілятися між банками, позичальниками та державою;

4) удосконалити методик у класифікації проблемних кредитів, розробити порядок викупу та обслуговування проблемних активів;

5) необхідно, щоб оцінку вартості проблемних активів за методикою НБУ виконувала третя, незалежна сторона [10, с. 24];

6) запропонувати використовувати систему динамічного резервування для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків для зменшення навантаження на фінансовий результат у період фінансових криз.

З метою зменшення банківських ризиків Національний банк України установлює нормативи кредитного ризику, які відображені в Інструкції «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» [11]. Недотримання нормативів групи кредитного ризику може призвести до погіршення якості активів та фінансових труднощів у діяльності банку.

Неухильне і послідовне дотримання вимог внутрішнього контролю та центрального банку дасть змогу банкам ретельніше контролювати кредитний процес, підвищити прозорість банківських процедур та технологій та, як наслідок, забезпечити якість кредитного портфеля, а, отже, ефективність діяльності банківської установи в цілому. А процес удосконалення регулювання діяльності банків у посткризовий період повинен передбачати застосування динамічного резервування, створення державної структури по роботі з проблемними активами банків та впровадження інших заходів антициклічного банківського нагляду.

Література

1. Про банки і банківську діяльність // Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III.
2. Про окремі питання діяльності банків // Постанова Правління НБУ від 05 лютого 2009 р. № 49.
3. Про внесення змін до Спеціального порядку здійснення заходів щодо фінансового оздоровлення банків // Постанова Правління НБУ від 16 квітня 2009 р. № 225.
4. Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи // Закон України від 23.06.09 р. № 1533-VI.
5. Про стимулювання кредитування економіки України // Постанова Правління НБУ від 03.11.2009 р. № 650.
6. Офіційний сайт НБУ // <http://www.bank.gov.ua>.
7. Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків // Положення НБУ: Затверджено постановою Правління НБУ від 07.07.2000 р. № 279.
8. Карчева Г. Основні проблеми розвитку банківської системи України в посткризовий період та шляхи їх вирішення // Вісник НБУ. — 2010. — № 8. — С. 26—32.
9. Довгань Ж. Управління кредитними ризиками банків в умовах економічної кризи // Вісник НБУ. — 2010. — № 8. — С. 51—55.
10. Стукало Н., Литвин М. Державне антикризове регулювання банківського сектору: досвід ЄС та України // Вісник НБУ. — 2010. — № 7. — С. 20—25.
11. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні // Інструкція: Затверджено постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368.

Стаття надійшла до редакції: 17.01. 2011 р.

УДК 336.71

Ю. В. Корнієнко, аспірантка кафедри менеджменту банківської діяльності, ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА БАНКІВ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

АНОТАЦІЯ. Розглянуто існуючі визначення поняття «фінансова безпека банку» та дається авторський погляд на дане поняття. Розглянуто фінансову безпеку банку з точки зору часових, об'ємних, просторових та структурних характеристик, а також виділено об'єкт та суб'єкти фінансової безпеки банку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: фінансова безпека банку, характеристики фінансової безпеки банку, об'єкт фінансової безпеки банку, суб'єкти фінансової безпеки банку.